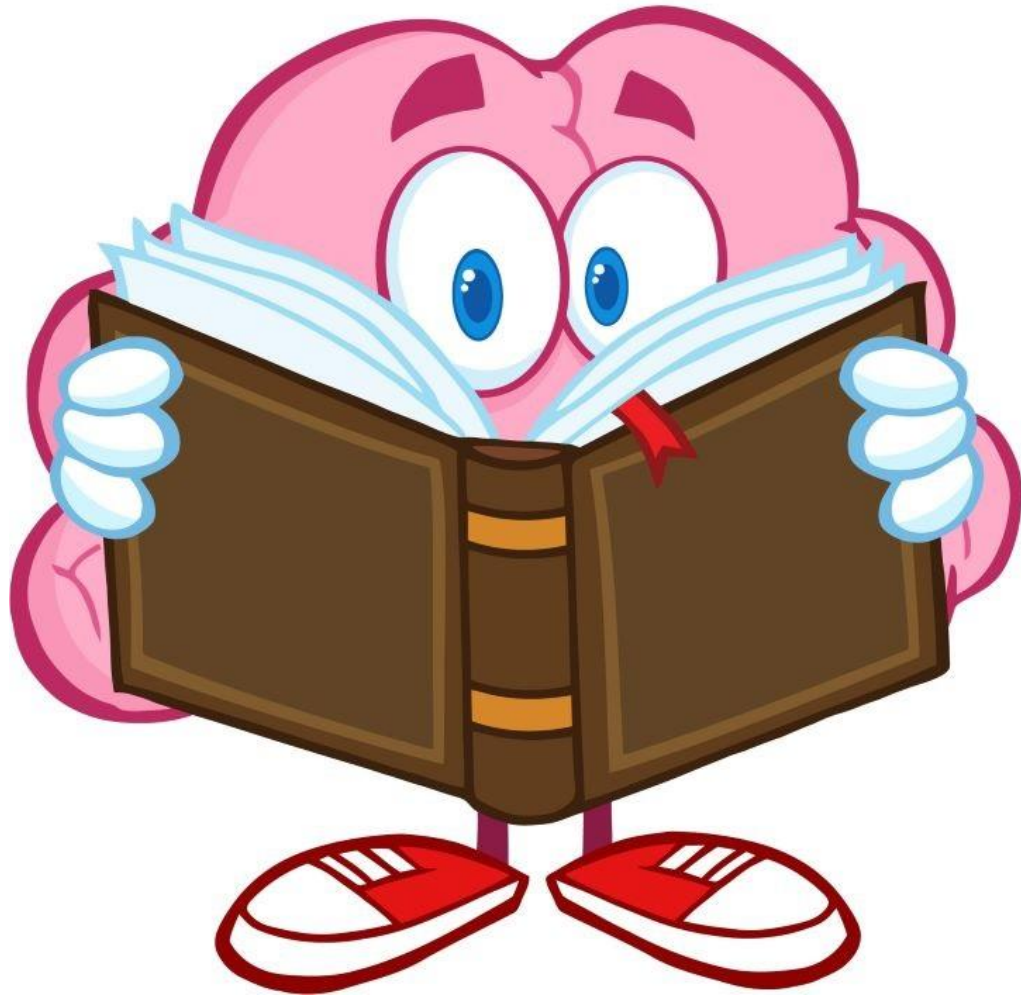

YERLEŞMELERİN GELİŐİMİ

NELER ÖĞRENECEKSİNİZ

Bu bölümde yeryüzünde ilk yerleşmelerin kurulduğu alanları ve özelliklerini, yerleşmeyi etkileyen doğal ve beşeri faktörleri **öğreneceksiniz.**

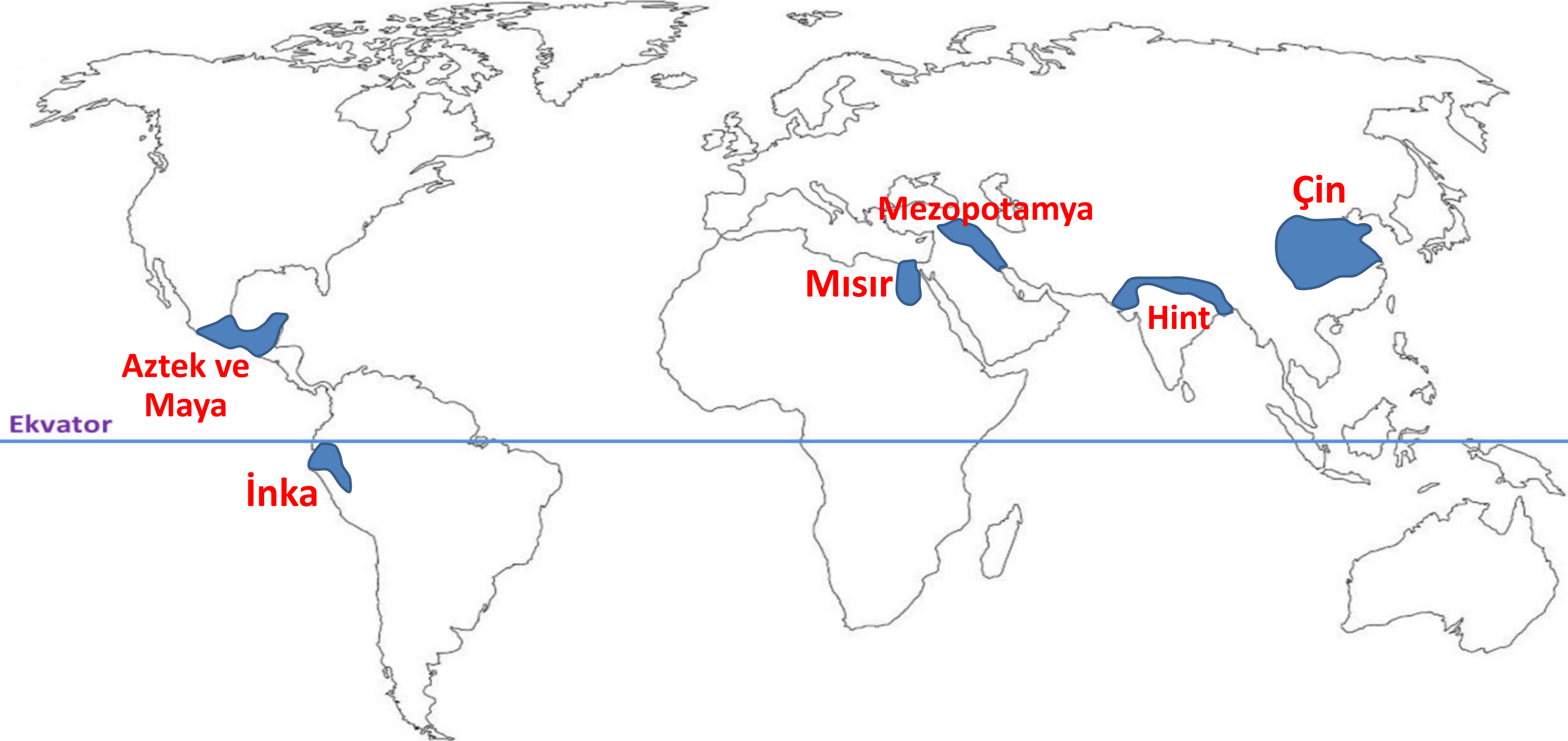

Kazanım: 9.2.1. Yerleşmelerin gelişimini etkileyen faktörleri analiz eder.

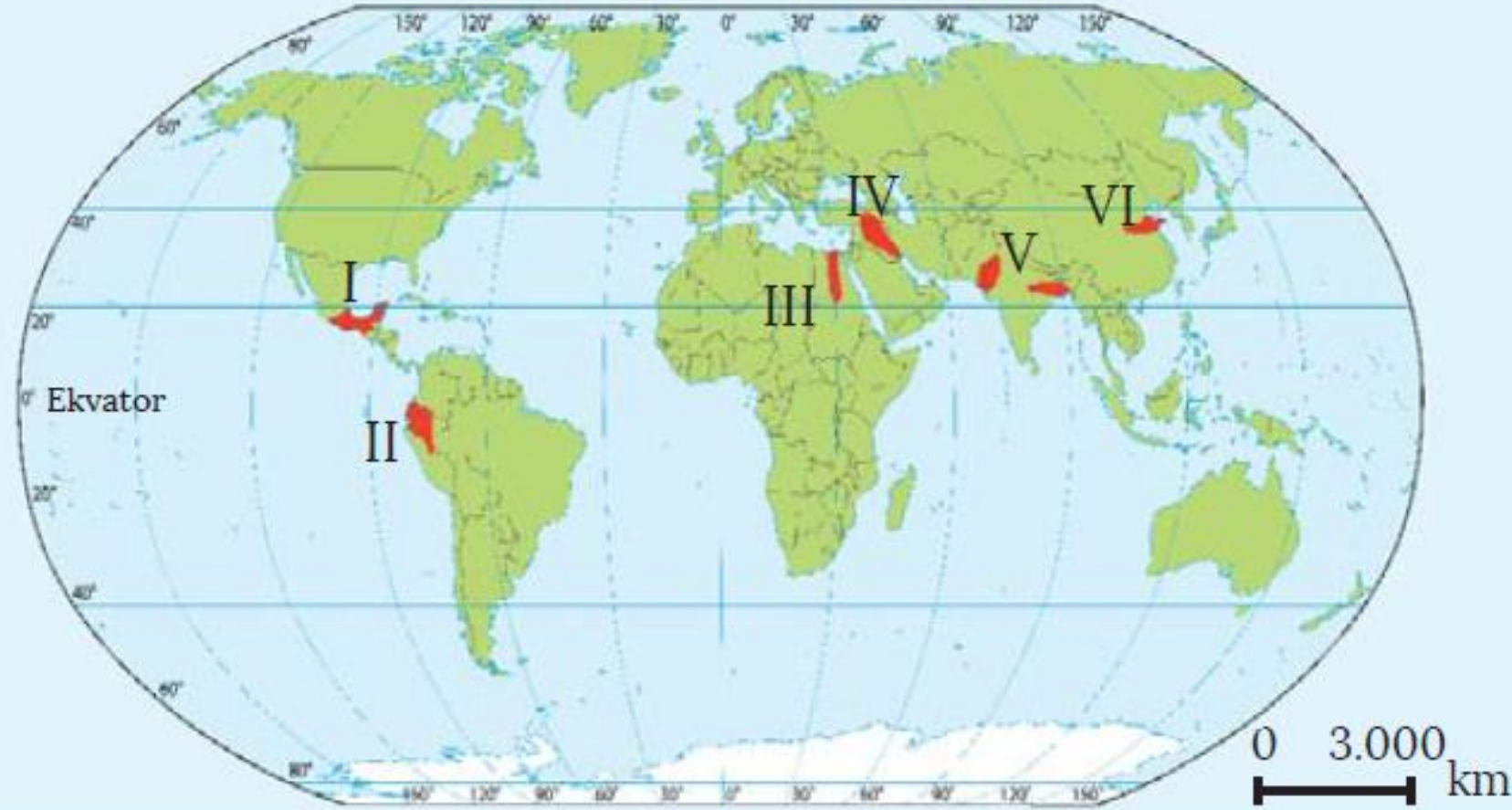
İnsanların barındığı, yaşamını sürdürdüğü ve çeşitli ekonomik etkinliklerde bulunduğu alana **yerleşme** denir.

Yeryüzünde İlk Yerleşmelerin Kurulduğu Alanlar

Aşağıdaki haritada yeryüzündeki ilk yerleşme alanları gösterilmiştir. Atlasalarınızdan da yararlanarak soruları cevaplayınız.

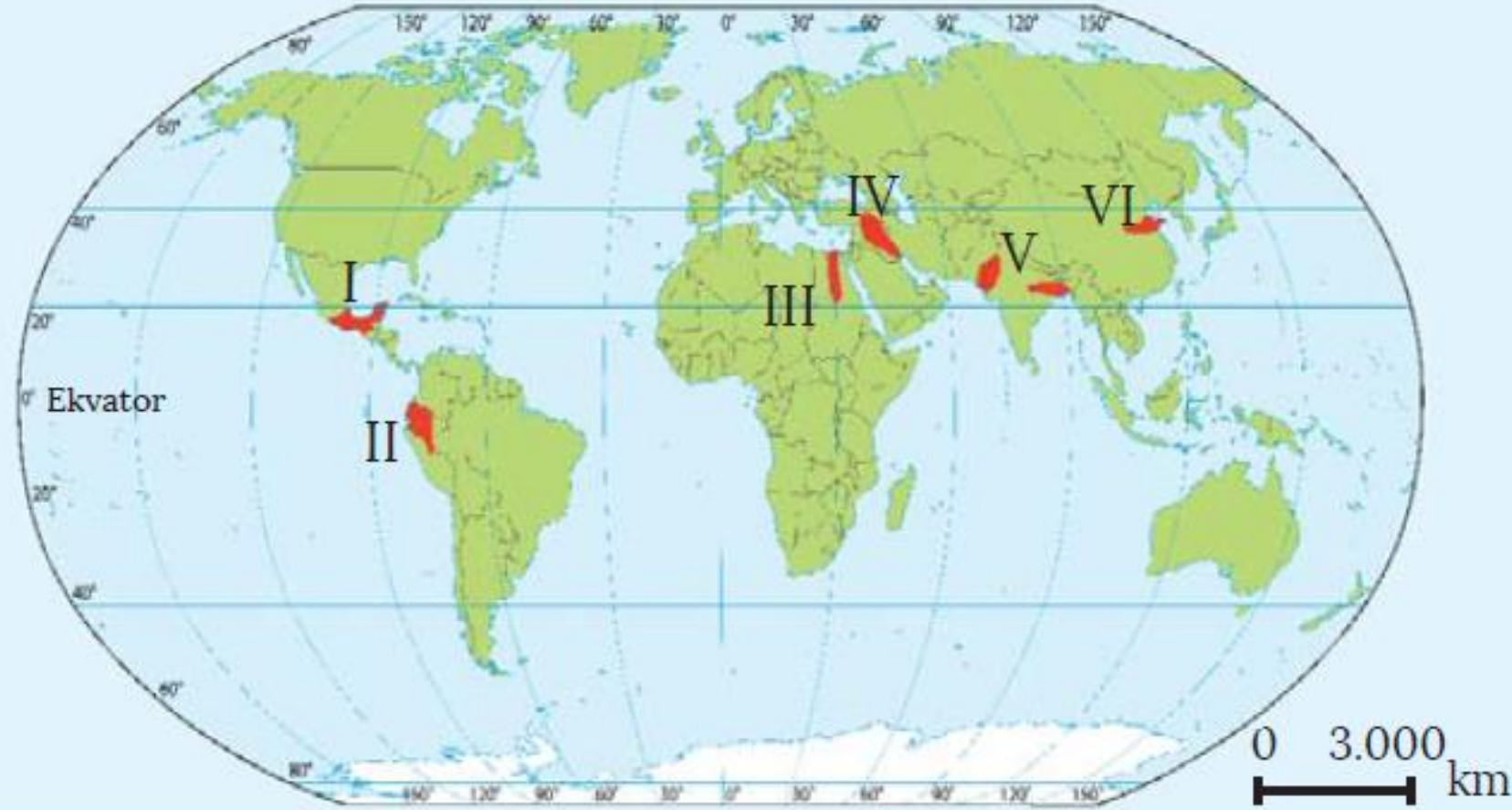
• Eski çağlarda yaşayan insanlar, neden bu alanları yerleşme için tercih etmiş olabilir?

Cevap: İklim şartlarının uygun olması, su kaynaklarına yakın olması, yer şekillerinin yaşamaya elverişli olması nedeniyle ilk insanlar bu alanları tercih etmiştir.

• Bu bölgelerin ortak coğrafi özellikleri neler olabilir?

Cevap: İnsanların yaşamasına elverişli konumda yer alması. Tarıma ve diğer ihtiyaçlara uygun su kaynakları ve toprakların bulunması.

Aşağıdaki haritada yeryüzündeki ilk yerleşme alanları gösterilmiştir. Atlasalarınızdan da yararlanarak soruları cevaplayınız.

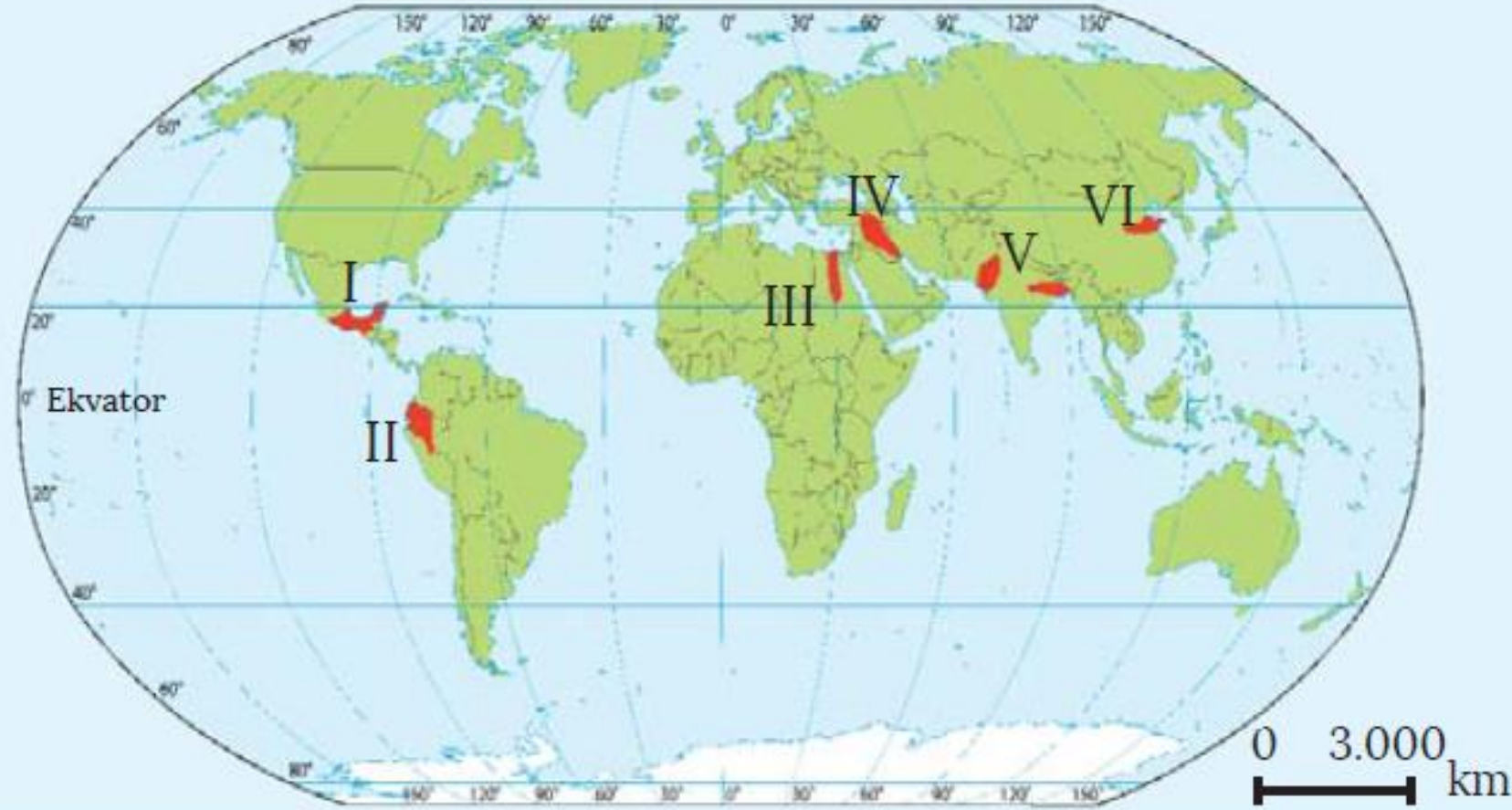
• İlk yerleşmelerin kurulduğu alanlarda bugün hangi devletlerin sınırları bulunmaktadır?

Cevap: I-Meksika
II-Ekvador, Peru, Şili,
III-Mısır
IV- Türkiye, Suriye, Irak, İran
V-Hindistan
VI- Çin

• İlk yerleşmelerin bulunduğu III, IV, V ve VI numara ile gösterilen yerlerde hangi nehirler bulunmaktadır?

Cevap: III- Nil Nehri
IV-Fırat ve Dicle
V- İndus ve Ganj
VI- Gökırmak ve Sarıırmak

Aşağıdaki haritada yeryüzündeki ilk yerleşme alanları gösterilmiştir. Atlasalarınızdan da yararlanarak soruları cevaplayınız.

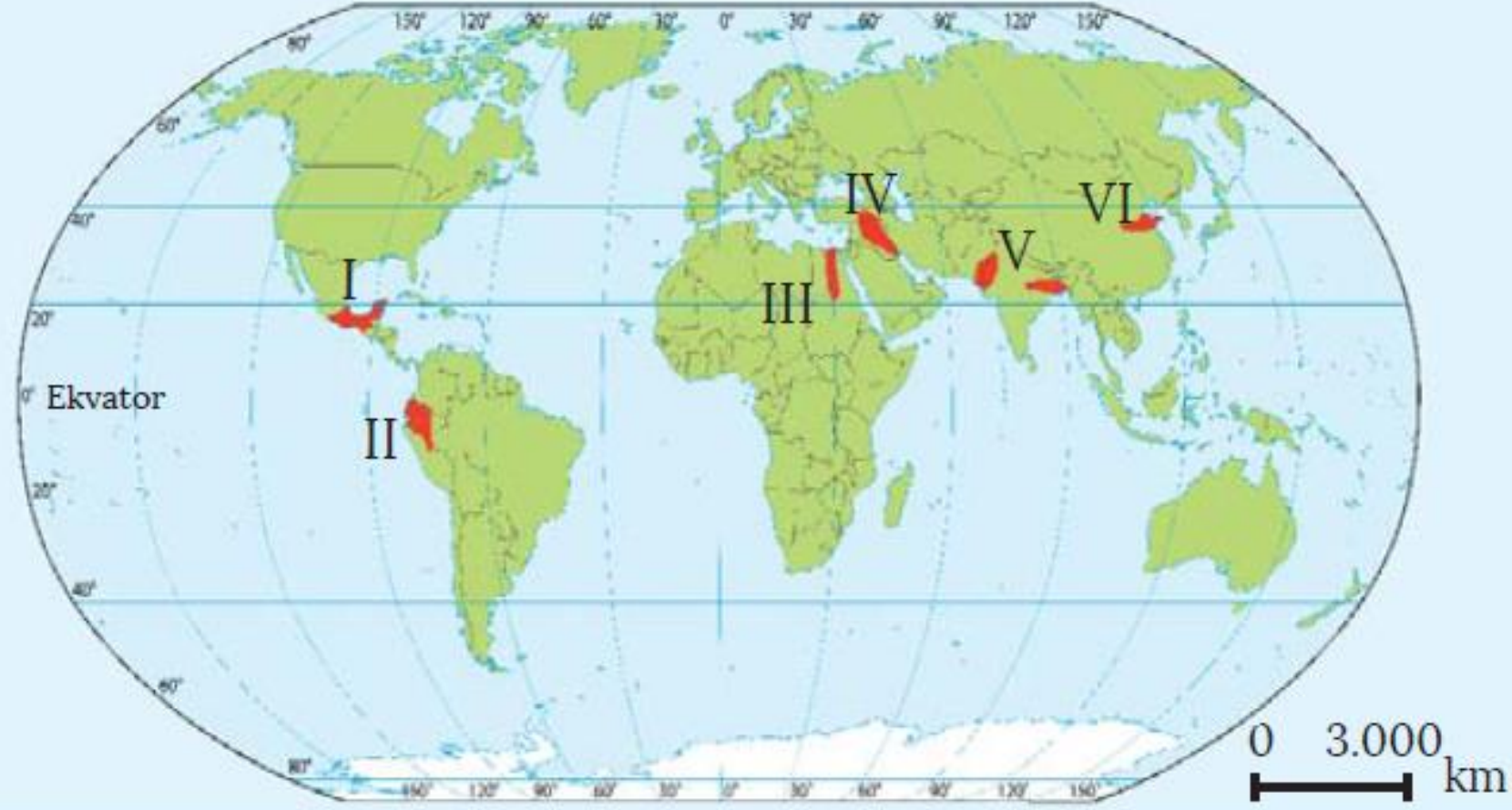
• İlk yerleşmeler genellikle hangi sıcaklık kuşağında bulunmaktadır? Nedenini açıklayınız.

Cevap: İlk yerleşmeler genellikle ılıman kuşaktaki alanlarda yerleşmişlerdir. Çünkü sıcaklık ve yağış şartları, su kaynakları ve insan yaşamına en elverişli yerler orta kuşakta yer almaktadır.

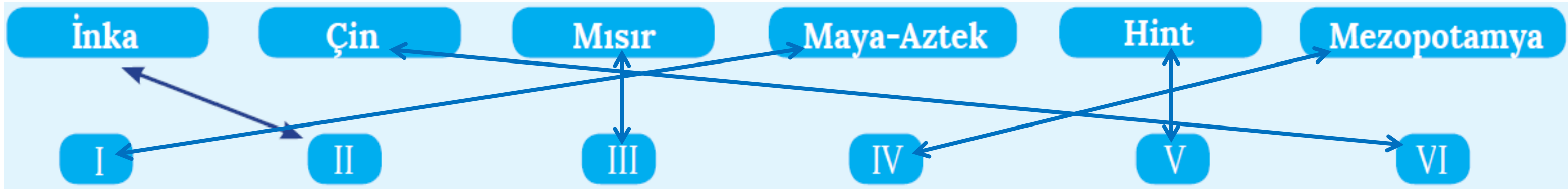
• İlk yerleşmeler, yüksek olmayan düz alanlara kurulmuşken I ve II numara ile gösterilen yerde yerleşmeler engebeli ve yüksek alanlara kurulmuştur. Bu durumun nedenini açıklayınız.

Cevap: I ve II numara ile gösterilen yerde alçak yerler sıcaklık ve nemden dolayı yaşamaya elverişli olmadığı için insanlar yüksek yerlere yerleşmişlerdir.

Aşağıdaki haritada yeryüzündeki ilk yerleşme alanları gösterilmiştir. Atlasalarınızdan da yararlanarak soruları cevaplayınız.

- İlk yerleşme alanlarında kurulan medeniyetlerin adlarını örnekteki gibi eşleştiriniz.

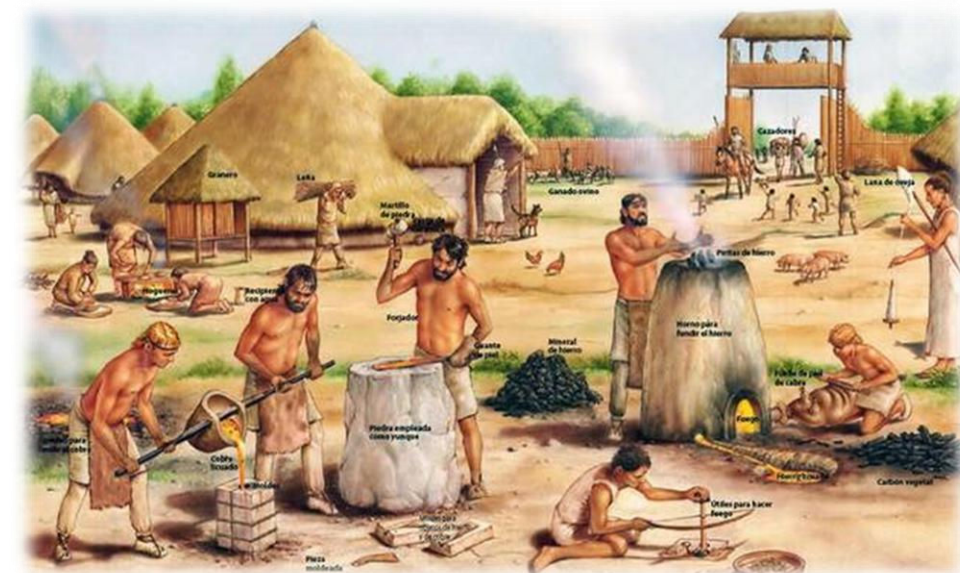

Paleolitik (Yontma Taş) Çağ'ı başlarında yaşamını gruplar hâlinde ve göçebe olarak sürdüren insanoğlu, **avcılık ve toplayıcılıkla** beslenme ihtiyaçlarını karşılıyordu. Bu dönemde, tatlı su kaynaklarına yakın **mağara ve ağaç kovukları** gibi doğal barınakları mesken olarak kullanıyordu. Bu doğal barınaklara Çin'deki Çukutien, Almanya'daki Neandertal, ülkemizdeki Karain (Antalya) ve Yarımburgaz (İstanbul) mağaraları örnek verilebilir.

Neolitik (Cilalı Taş) Çağ: MÖ yaklaşık 10.000 yıllarına denk gelen bu dönemde Buzul Çağ'ının da sona ermesiyle **yerleşik hayata** geçen insanlar, **tarım ve hayvancılıkla** uğraşmıştır. İlk meskenlerini kerpiç, taş, kamış gibi doğal malzemeleri kullanarak inşa etmişlerdir. İliman kuşakta yer alan akarsu ve göl kenarlarındaki verimli topraklar, ilk yerleşik hayatın olduğu yerler olmuştur.

Kalkolitik Çağ: Tarımla beraber besin kaynaklarının artması, nüfusun da hızlı bir şekilde artmasını sağlamıştır. Artan nüfusa bağlı olarak ilk yerleşmeler köylere dönüşmüştür. Zamanla tarım ve ticaret merkezi hâline gelen köylerde, yerleşim alanlarının genişlemesiyle **ilk şehirler** ortaya çıkmaya başlamıştır. İnsanların şehirlerde teşkilatlanmaya başlaması ve güvenlik kaygısıyla şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sur, kale ve tapınaklar inşa edilmiştir.

YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

DOĞAL FAKTÖRLER

İklim

Yer Şekilleri

Su kaynakları

Toprak Yapısı

Bitki örtüsü

Kara ve Denizler

Doğal Afetler

BEŞERİ FAKTÖRLER

Tarım

Sanayi

Ticaret

Ulaşım

Turizm

Madencilik

Bilim ve Teknoloji

İKLİM

İklim elemanlarından sıcaklık ve yağış, yerleşmeyi etkileyen önemli faktörlerdendir. İklim şartlarının elverişli olduğu **orta kuşak**, yerleşmelerin en yoğun olduğu alanlardır.

Soğuk iklimin hüküm sürdüğü kutuplara yakın alanlarda; sıcak, nemli ve çok yağışlı Ekvator çevresinde; yağışın yetersiz, sıcaklığın fazla olduğu çöllerde yerleşmeler seyrek.

Bilgi Havuzu

Dikson (Rusya)

Dikson (Rusya), Yenisey Nehri'nin Kuzey Buz Denizi'ne döküldüğü yerde kurulmuştur. Bu özelliği ile **Kuzey Kutbu'na en yakın** yerleşmedir. Bu bölge, zorlu coğrafi koşullara sahip olmasına rağmen zengin yer altı kaynakları sayesinde yerleşme alanı olarak tercih edilmiştir.

Ust Nera (Rusya)

Ust Nera (Rusya), dünyanın **en soğuk** şehirlerinden biridir. Burada sıcaklık, zaman zaman $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$ ile $-60\text{ }^{\circ}\text{C}$ 'ye kadar düşebilir. Buna rağmen zengin doğal gaz yataklarına sahip olan Ust Nera, küçük olsa da (6-7 bin) şehrsel bir yerleşme özelliği kazanmıştır.

YER ŞEKİLLERİ

Yükseltinin fazla olduğu dağlık ve engebeli alanlarda yerleşme azdır. Engobenin az olduğu düzlük alanlarda ise ekonomik faaliyetler daha uygun olduğundan yerleşmeler fazladır. Ayrıca dağların uzanışı ve bakı durumu da yerleşmeyi etkileyen unsurlardandır.

Himalaya Dağları

Alp Dağları

Kayalık Dağları

Alp Dağları

**Himalayalar,
Alpler, Kayalık
Dağları ve And
Dağları gibi
dünyanın
yüksek ve
engebeli
alanlarında
yerleşmeler
sınırlıdır.**

Bilgi Havuzu

La Paz (Bolivya)

Yerleşme alanlarının sona erdiği en yüksek seviyeye **yerleşme üst sınırı** denir. Yerleşme üst sınırının en yüksek olduğu yer, yüksek sıcaklık ve nem oranından dolayı Ekvator'dur. Ekvatorial bölge ve bu bölgenin yakın çevresinde yerleşmenin yüksekte kurulduğu şehirlerden bazıları şunlardır: Bolivya / La Paz (Lâ Pas) 3690 m, Peru / Cerro de Paska (Serro dı Paska) 4380 m, Meksika / Mexico City (Meksiko Sity) 2240 m, Peru / La Rinconada (Lâ Rinkonada) 5100 m, Ekvador / Quito (Kiido) 2850 m, Kolombiya / Bogota (Boğoda) 2650 m.

SU KAYNAKLARI

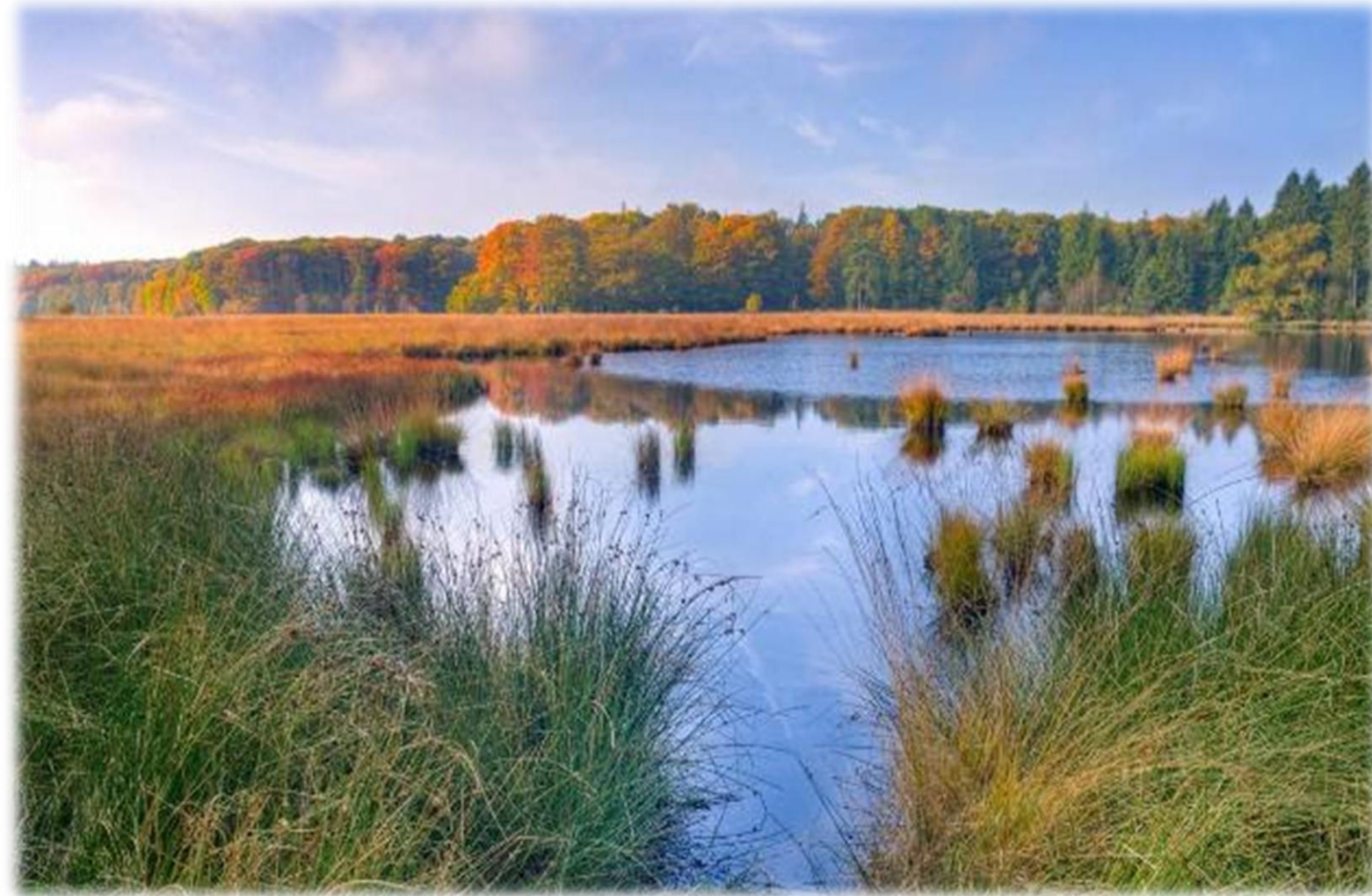
İnsanlar, temel ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik faaliyetlerinde kullanmak için suya ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçtan dolayı yerleşmeler çoğunlukla su kaynaklarının yakınında kurulmuştur.

TOPRAK YAPISI

İklim şartlarının elverişli olduğu, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine uygun verimli toprakların bulunduğu alanlar, tarih boyunca yerleşme alanı olarak tercih edilmiştir.

Tarıma uygun olmayan tuzlu, çorak topraklar ve bataklık alanlar yerleşmeyi sınırlandırır. Bu özellikteki alanlarda yerleşmeler genellikle seyrek.

KARA ve DENİZLERİN DAĞILIŞI

Yeryüzünün yaklaşık dörtte üçü sularla kaplıdır. Denizler ve okyanuslar yerleşmeyi sınırlandıran önemli faktörlerdendir. Karaların kapladığı alan Güney Yarım Küre'ye göre Kuzey Yarım Küre'de daha fazladır. Bu nedenle yeryüzündeki yerleşmelerin büyük kısmı Kuzey Yarım Küre'de bulunmaktadır.

BİTKİ ÖRTÜSÜ

Bitki örtüsünün çok gür olduğu ormanlık alanlar yerleşme için elverişli değildir. Gür orman alanlarının ekonomik faaliyetleri ve ulaşımı olumsuz etkilemesi yerleşmeyi sınırlandırır. Tropikal kuşaktaki gür yağmur ormanları (Amazon ve Kongo havzaları) bölgesinde yerleşmeler seyrekler.

YERLEŐMELYİ ETKİLEYEN BEŞERİ FAKTÖRLER

Tarım

Yeryüzünde ilk yerleşmeler, tarımla başlamıştır. Tarım alanları ve yakın çevresi, yeryüzünde yerleşmelerin fazla olduğu alanlardır. Tarımın yanı sıra hayvancılık ve ormancılık da yerleşmeyi etkileyen önemli faktörler arasındadır.

Sanayi

SanayileŐme günümüzde yerleŐmeleri etkileyen en önemli bir faktörler arasında yer alır. Sanayi Devrimi'nden sonra fabrikaların kurulduğu yerler önemli birer çekim merkezi hâline gelmiŐ, bu tür yerleşim birimleri hızla büyüyerek geliŐmiŐlerdir.

YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN BEŞERİ FAKTÖRLER

Ulaşım

Ulaşım, bütün yerleşim birimlerinin kuruluşunda ve büyümesinde etkilidir. Ulaşım koşulları gelişmemiŐ olan yerlerde yerleşme az iken ulaŐımın gelişmiş olduğu yerlerde yerleşme fazladır.

Turizm

Yerleşme alanlarının seÇiminde ya da bazı yerleşmelerin büyümesinde turizmin etkisi fazladır. Turizme bağlı olarak konaklama, eğlence ve alışveriş merkezlerinin artması, yerleşim biriminin büyümesini sağlamaktadır.

YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN BEŞERİ FAKTÖRLER

Madencilik, Kalkolitik Çağ'dan itibaren yerleşim yerinin seçiminde etkili olmaya başlamıştır. Günümüzde bazı yerleşmeler, maden çıkarılan alanların yakınında kurulmuştur.

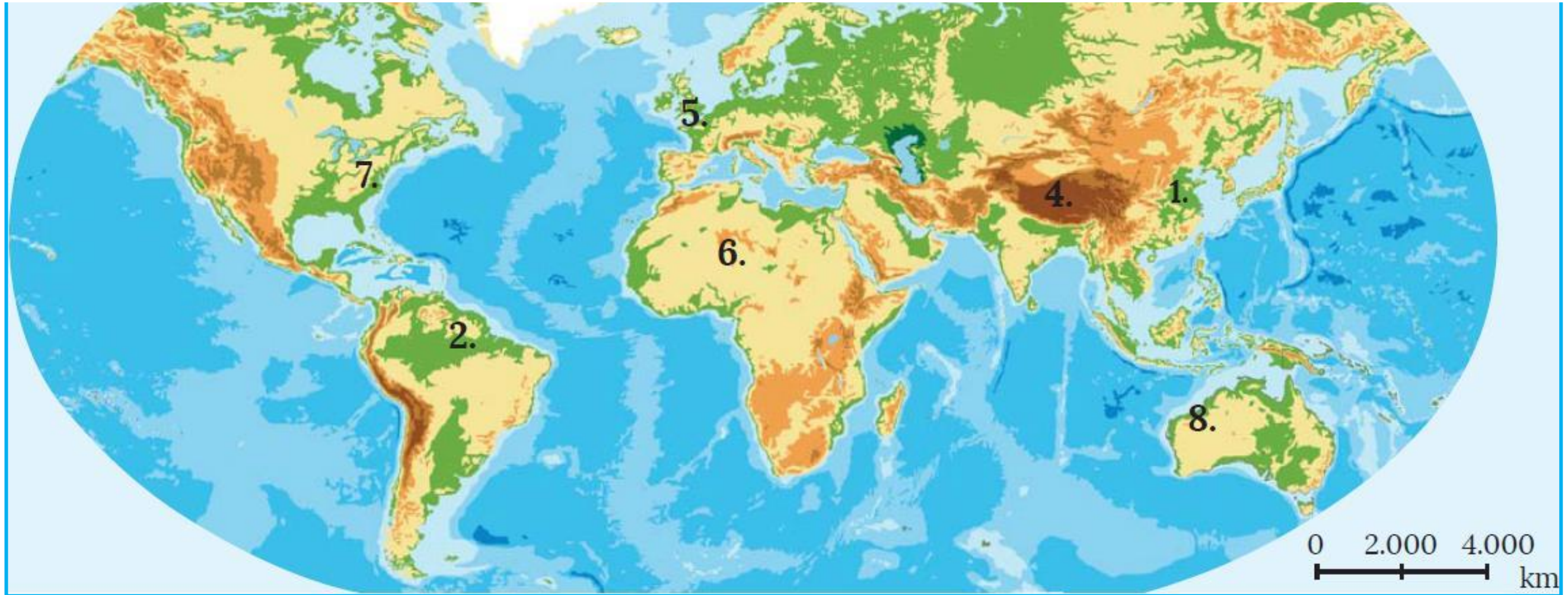

Isıtma sistemlerindeki gelişmeler çok soğuk yerlerde, ulaşım sistemlerindeki gelişmeler engebeli alanlarda, sulama sistemlerindeki gelişmeler kurak alanlarda yerleşmelerin kurulmasına sınırlı da olsa olanak sağlamıştır. Günümüzde denizlerin doldurulmasıyla yeni yerleşim sahaları açılmaktadır.

Denizin doldurulmasıyla oluşturulan yapay yerleşim alanı (Dubai)

Aşağıdaki dünya fiziki haritasında bazı noktalar gösterilmiştir. Belirtilen noktaların coğrafi özelliklerini dikkate alarak soruları cevaplayınız.

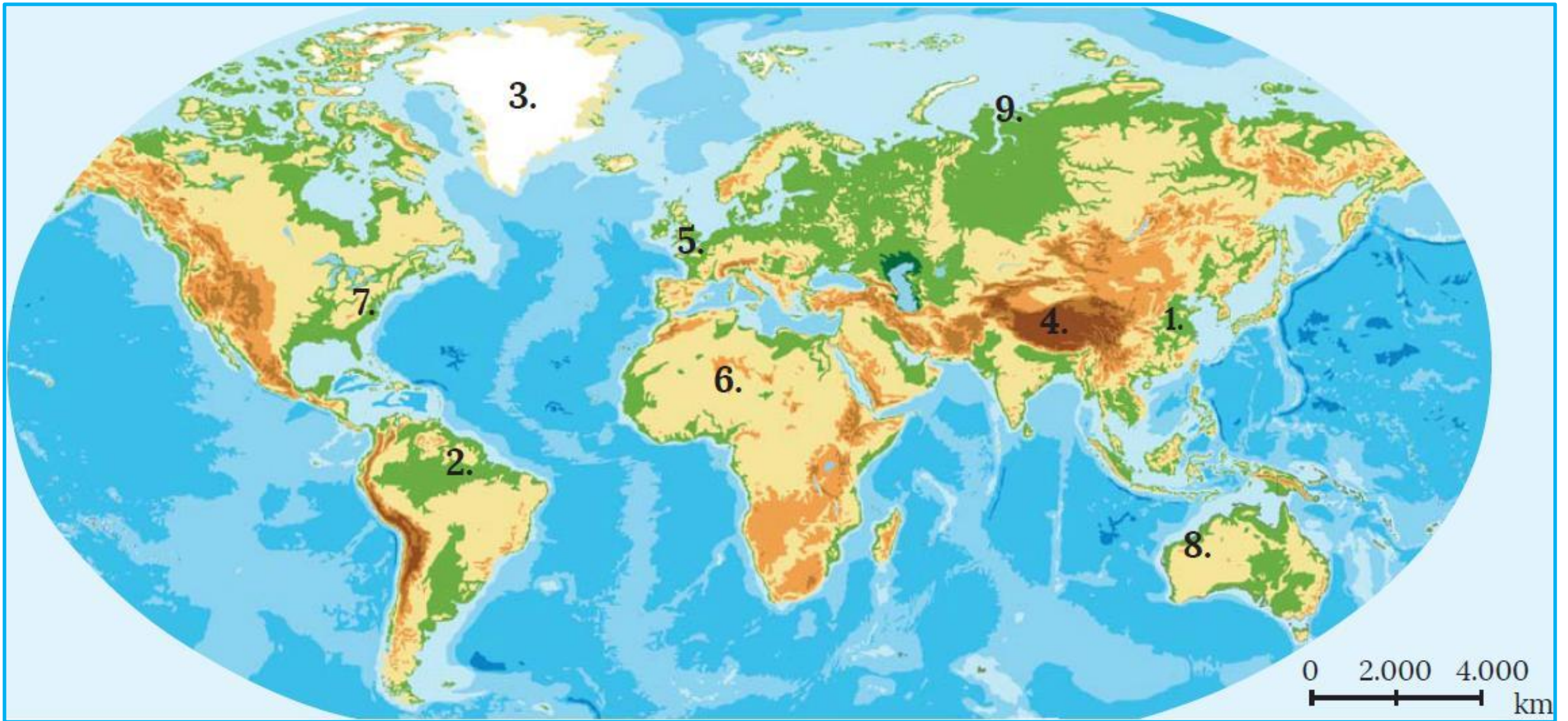

• 1, 5 ve 7 numaralı noktalarda yerleşmeler oldukça yoğundur. Buna göre;

1 numaralı noktada yerleşmeler, **tarım, sanayi ve ticaret** etkisinden dolayı yoğundur.

5 numaralı noktada yerleşmeler, **sanayi, ulaşım ve ticaret** etkisinden dolayı yoğundur.

7 numaralı noktada yerleşmeler, **sanayi, ulaşım ve ticaret** etkisinden dolayı yoğundur.

- **2, 3, 4, 6, 8 ve 9 numaralı noktalarda yerleşmeler oldukça seyrek.** Buna göre;
2 numaralı noktada yerleşmeler, **yağış, sıcaklık, sık orman** etkisinden dolayı seyrek.
3 numaralı noktada yerleşmeler, **soğuk hava (kutup iklimi)** etkisinden dolayı seyrek.
4 numaralı noktada yerleşmeler, **yükselti ve engebe (dağlık alan)** etkisinden dolayı seyrek.
6 numaralı noktada yerleşmeler, **sıcak ve kurak (çöl iklimi)** etkisinden dolayı seyrek.
8 numaralı noktada yerleşmeler, **sıcak ve kurak (çöl iklimi)** etkisinden dolayı seyrek.
9 numaralı noktada yerleşmeler, **soğuk hava (tundra iklimi)** etkisinden dolayı seyrek.

1 Kara ve denizlerin dağılışı	2 Bilim ve teknoloji Alanındaki gelişmeler	3 Kurak alanların geniş yer kaplaması	4 Su kaynaklarının fazla olması
5 Sıcaklık ortalamasının çok düşük olması	6 Bataklık ve ormanlık alanların yoğun olması	7 Yer şekillerinin engebeli olması	8 Sanayinin ve ticaretin gelişmiş olması

Aşağıda, yeryüzündeki bazı alanların yerleşme özelliği verilmiştir. Bu alanlardaki yerleşmelerin dağılışı etkileyen faktörlerin numaralarını yukarıdaki tablodan bulup karşılarındaki boşluğa yazınız.

Dünya Üzerindeki Bazı Alanların Yerleşme Özelliği	Yerleşmelerin Dağılışı Etkileyen Faktör
Amazon Havzası'nda yerleşme yoğunluğu azdır.	6
Kuzey Yarım Küre'de yerleşim alanları daha yoğundur.	1
Sibirya ve Alaska bölgelerinde yerleşmelerin yoğunluğu daha azdır.	5
Mısır'da yerleşmeler daha çok Nil Nehri kıyısında toplanmıştır.	4
Himalaya Dağları'nda yerleşme yoğunluğu çok azdır.	7
Arap Yarımadası'nda ve Orta Asya'da yerleşme yoğunluğu oldukça azdır.	3
Kuzey Amerika'nın doğu kıyılarında yerleşme yoğunluğu oldukça fazladır.	8
Birleşik Arap Emirlikleri, Basra Körfezi kıyısında yapay bir ada (Palmiye Adası) inşa etmiştir.	2

Nüfus ve yerleşmeyle ilgili olarak aşağıda verilen özelliklerden hangisinin ortaya çıkmasındaki temel etken doğru olarak verilmiştir?

Özellik

A) Kuzey Yarım Küre’de orta enlemler, alçak ve yüksek enlemlere göre daha fazla nüfusa sahiptir.

B) Nil Nehri Havzası’nın ağza yakın kısımları, orta ve yukarı kısımlarına göre daha fazla nüfuslanmıştır.

C) Ekvator çevresinde yerleşme sınırı dünya geneline göre daha yüksektir.

D) Antarktika’da bilimsel araştırma istasyonları dışında sürekli yerleşim alanları bulunmamaktadır.

E) Avrupa’nın güney kıyılarında Kıta’nın kuzeyine göre nüfus daha fazladır.

Temel etken

İklim

Su kaynakları

Yer şekilleri

Kara ve denizlerin dağılışı

Bakı

I. İklim

II. Yeryüzü şekli

III. Turizm

IV. Göç

Yukarıdakilerden hangileri, yerleşmelerin kuruluş alanlarını belirleyen faktörler arasında yer almaz?

A) I ve II

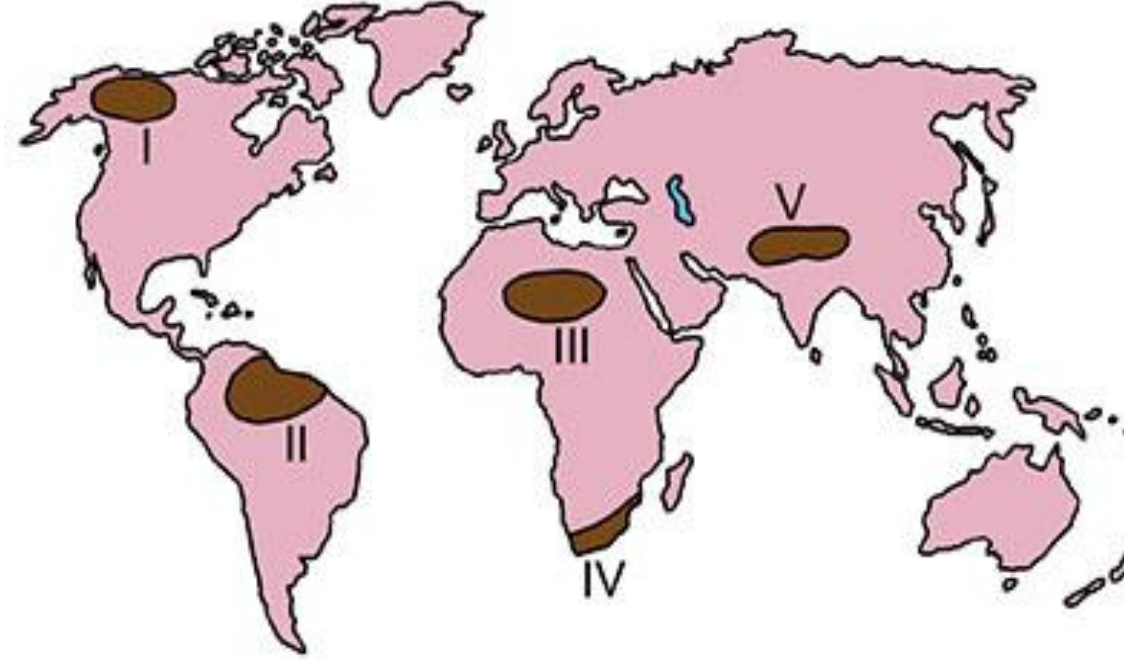
B) I ve III

C) II ve III

D) II ve IV

III ve IV

Aşağıda, haritada beş alan numaralarla gösterilmiş ve bu alanların dördüne ait nüfus özellikleri verilmiştir.

- Sıcaklık değerlerinin yüksek olması ve toprak veriminin düşüklüğü nüfusun seyrek olmasına neden olmuştur.
- Yağış ve sıcaklığın fazla olması gür bir bitki topluluğu oluşturmuştur. Bu durum nüfusu olumsuz etkiler.
- Dağlık, engebeli ve yüksek arazi şartları insan yaşamını zorlaştırdığı için nüfus yoğunluğu azdır.
- Yer altı ve yer üstü kaynaklarının bol olması nüfus yoğunluğu üzerinde olumlu bir katkı sağlamıştır.

Buna göre, haritada numaralarla gösterilen alanlardan hangisine ait nüfus özelliği verilmemiştir?

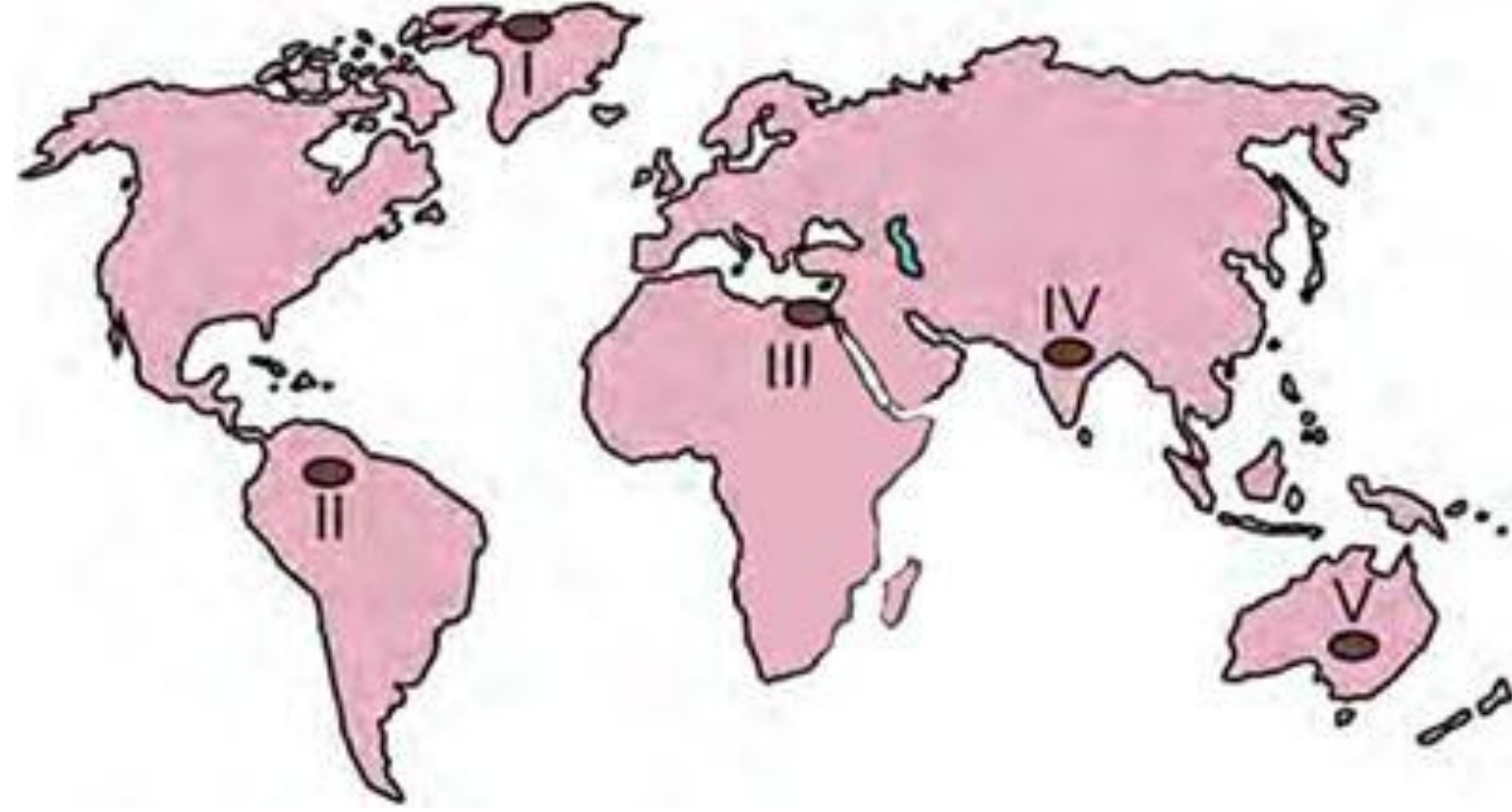
B) II

C) III

D) IV

E) V

Aşağıdaki haritada bazı yerler numaralandırılarak gösterilmiştir.

Yeryüzünde yerleşmeyi sınırlandıran etkenler göz önüne alındığında bu yerlerle ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) I numaralı yer, tarımsal etkinliklerin sınırlı olduğu alanlardan biridir.
- B) II numaralı yerde iklimin uygunluğu sayesinde yerleşmeler oldukça sıktır.
- C) III numaralı yer, ilk uygarlıkların kurulduğu yerlerden biridir.
- D) IV numaralı yerde engebелilik nedeniyle yerleşmeler seyrekler.
- E) V numaralı yerde iklime bağlı olarak nüfus yoğunluğu azdır.

ÖLÇME ve DEĞERLENDİRME

BOŞLUK DOLDURMA

Neolitik Çağ'da yerleşik hayata geçen insanlar,**tarım**..... ve hayvancılıkla uğraşmıştır.

Yeryüzünde iklim şartlarının elverişli olduğu**orta**..... kuşak, yerleşmelerin en yoğun olduğu alandır.

Kutuplara yakın alanlarda; sıcak, nemli ve çok yağışlı Ekvator çevresinde; yağışın yetersiz, sıcaklığın fazla olduğu çöllerde yerleşmeler**seyrek**.....

İnsanların barındığı, yaşamını sürdürdüğü ve çeşitli ekonomik etkinliklerde bulunduğu alana**yerleşme**..... denir.

Yerleşme alanlarının sona erdiği en yüksek seviyeye**yerleşme üst sınırı**..... adı verilir.

DOĞRU-YANLIŐ

Yeryüzündeki yerleşmelerin büyük kısmı Kuzey Yarım Küre'de bulunmaktadır.

İklim, yer Şekilleri ve su kaynakları yerleşmeyi etkileyen doğal faktörler arasında yer alır.

Madencilik, Paleolitik Çağ'dan itibaren yerleşim yerinin seçiminde etkili olmaya başlamıştır.

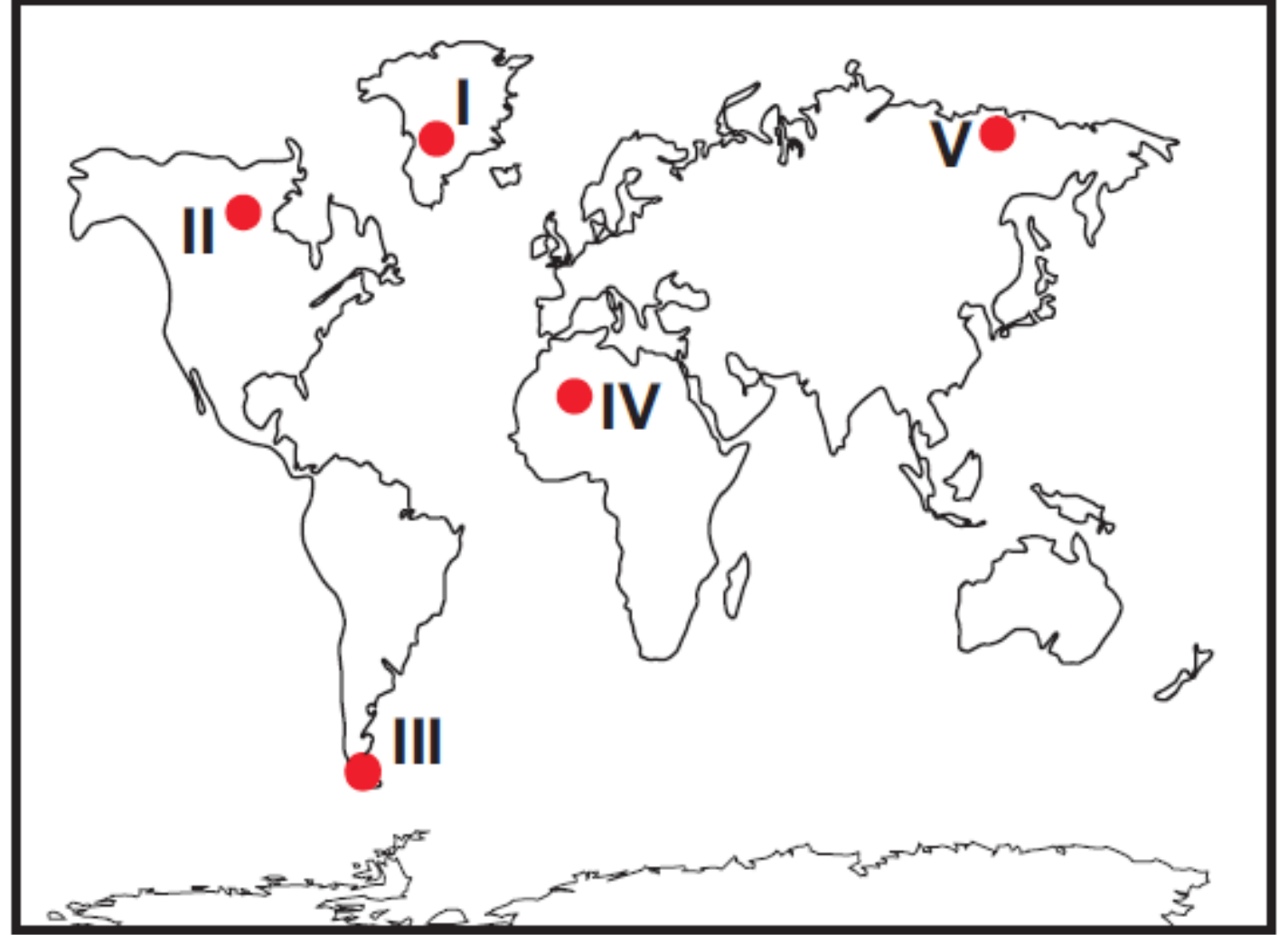
Nil Nehri çevresinde kurulan Mısır Medeniyeti dünyadaki ilk yerleŐmelerdendir.

Tuzlu, çorak topraklar ve bataklık alanlarda hayvancılık faaliyetlerinin yoğun olmasından dolayı yerleşmeler fazladır.

Yandaki harita üzerinde yerleşmelerin sınırlı olduğu bazı alanlar numaralandırılarak gösterilmiştir.

1) Verilen alanların hangisinde yerleşmelerin sınırlı olmasında kuraklık daha fazla etkili olmuştur?

A) I

B) II

C) III

IV

E) V

Ekvatorial bölgede yerleşim yeri olarak orta kuşağa göre daha yüksek alanlar tercih edilmektedir.

2) Ekvatorial bölgede yüksek alanların yerleşim yeri olarak tercih edilmesi aşağıdakilerden hangisiyle açıklanabilir?

- A) Alçak alanların çok sıcak olması
- B) Alçak alanlarda toprakların verimsiz olması
- C) Alçak alanlarda yağış rejiminin düzenli olması
- D) Yüksek alanların yeraltı kaynakları bakımından zengin olması
- E) Yüksek alanlarda yer şekillerinin eğim değerlerinin az olması

3) Aşağıdakilerden hangisi ilk yerleşmelerin kurulduğu yerlerin genel özellikleri arasında gösterilemez?

A) Su temininin kolay olması

B) Turistik yapıların fazla olması

C) Verimli topraklara sahip olması

D) Saldırlara karşı korunaklı olması

E) Uygun iklim koşullarına sahip olması

- I. Barınak olarak mağaraların ve ağaç kovuklarının seçilmesi
 - II. Bilgi ve iletişim alanındaki gelişmelerle bilişim kentlerinin kurulması
 - III. İhtiyaç fazlası üretim sonucunda ticaret şehirlerinin kurulması
 - IV. Tarımsal üretim sonucunda yerleşik hayata geçilmesi
- 4) Verilen gelişmelerin geçmişten günümüze doğru sıralanışı aşağıdakilerin hangisinde verilmiştir?**

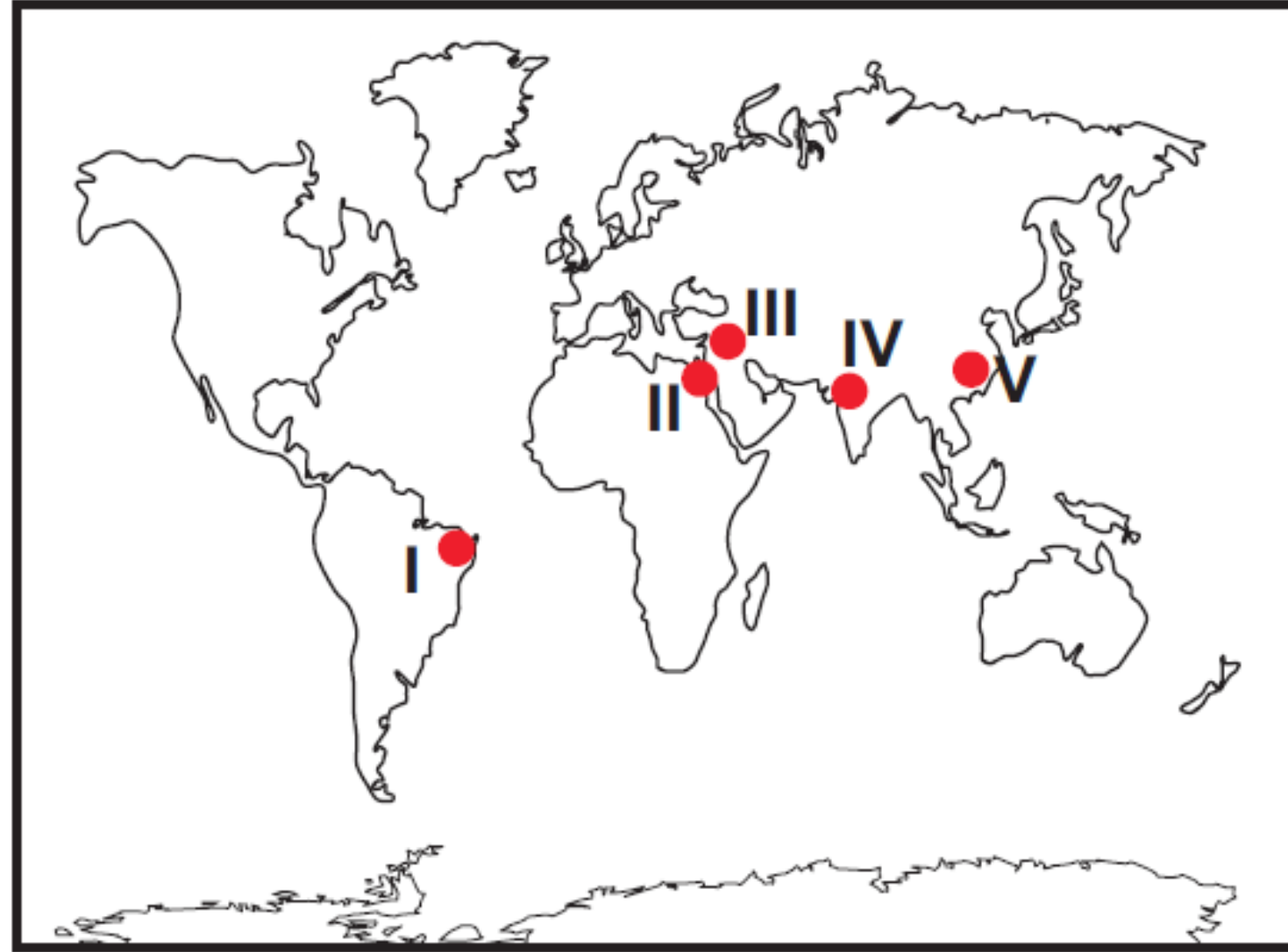
A) I, II, IV, III

B) I, IV, III, II

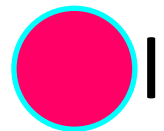
C) III, II, I, IV

D) II, IV, III, I

E) IV, I, II ve III

5) Harita üzerinde numaralandırılarak verilen yerlerden hangisi ilk yerleşmelerin kurulduğu alanlardan değildir?

I

B) II

C) III

D) IV

E) V

KAYNAKLAR

MEB Coğrafya 9
Ders Kitabı, 2017

Yazarlar

İsmail ÖZDOĞAN
Kenan TÜRKEZ
Mutlu KARAKOÇ

MEB Coğrafya 9
Ders Kitabı, 2019

Yazarlar

Alper SOYATLAR
Bülent AKÇA
Halil COŞAR
İsmail SOLAK
Mehmet KARAGÖZ

